

הסוגיא האחת עשרה – היה קורא בראש הגג (צח ע"א 33-37)

מתני': היה קורא בראש הגג וכו';

ומי שרי?

והתניא: כותבי ספרים, תפלין ומזוזות לא התירו להן
להפוך יריעה על פניה אלא פורס עליה את הבגד!

התם איפשר,

הכא לא איפשר.

ואי לא מהפיק ליה, איכא בזיון טפי.

מסורת התלמוד

[4] להפוך יריעה ירושלמי עירובין י ג, כו ע"ב; מגילה א יא, עא ע"ד; מסכת סופרים ג יד-טו.

רש"י

להפוך יריעת קלף על פניה להגין עליה שלא יעלה אבק על האותיות. לא אפשר שאין לו בגד לפרוס.

פירוש הסוגיא

תקציר

במקרה שבו נאסרה גלילת הספר שנפל התירה משנתנו להופכו על הכתב. ההפיכה נועדה, ככל הנראה, למנוע ביוזון כתבי קודש, וכפי שמבואר בתלמוד הירושלמי. בסוגייתנו מצוטטת ברייתא הגורסת שיש עדיפות לכיסוי הספר על פני הפיכתו. בעלי הגמרא הסבירו את השוני בין שני המקורות: "התם איפשר, הכא לא איפשר. ואי לא מהפיך ליה, איכא ביוזון טפי".

במקרה שבו נאסרה גלילת הספר שנפל התירה משנתנו להופכו על הכתב. בפשטות, מטרת ההפיכה היא למנוע ביוזון כתבי קודש, וכפי שמבואר בירושלמי יג, כו ע"ב: "למה? שלא יתבזה הכתב. (ותינח) [ואתייא]¹ כדמר ר' אחא ר' שמואל בר נחמן: ספר שאין עליו מפה הופכו על הכתב שלא יתבזה הכתב".² מן הירושלמי הנ"ל משמע שבדרך כלל עדיף לכסות את הספר, ורק אם אין במה לכסותו יש להופכו על הכתב.

הברייתא המובאת בסוגייתנו גורסת אף היא שיש עדיפות לכיסוי הספר על פני הפיכתו: "כותבי ספרים תפילין ומזוזות לא התירו להן להפך יריעה על פניה אלא פורס עליה את הבגד". ברם מניסוחה של הברייתא הנ"ל עולה לכאורה שבשום אופן³ אין היתר להפוך את הספר. בא אפוא בעל הגמרא ופירש: "התם איפשר, הכא לא איפשר".⁴ ואי לא מהפיך ליה, איכא ביוזון טפי".⁵

- 1 בכ"י ליידין נמחקה המילה "ותינח" ותלויה המילה "ואתייא". ליברמן (הירושלמי כפשוטו, עמ' 360) העיר שהמילה "ותינח" אינה מופיעה אף פעם בירושלמי, וצריך היה להיאמר: "ותייה", ונשתבש: "ותינח". על חילופי 'תייה'// 'אתיא' ו'ותינח'// 'ניחא' בירושלמי ראו ליברמן, על הירושלמי, עמ' 69; מוסקוביץ, הטרמינולוגיה, עמ' 73, 89.
- 2 וראו גם במקבילה: ירושלמי מגילה א יא, עא ע"ד.
- 3 רבינו חננאל (צח ע"ב ד"ה היה קורא בראש, עמ' ריג, וראו הערה 85) כתב: "ואע"ג דלא התירו חכמים לכותבי ספרים להפוך יריעה על פניו אלא אם פורס עליה בגד...". תוספת המילה 'אם' מקשה את חרות ניסוחה של הברייתא.
- 4 רש"י (צח ע"א ד"ה לא אפשר) פירש "שאיין לו בגד לפרוש" (כגירסתנו בכתבי היד פאריס ואוקספורד, אבל בדברי רש"י המצוטטים בריטבי"א, ברשב"א ובמאירי איתא: "שאיין לנו בגד גדול כ"כ" [= ריטב"א]). וראו דקדוקי סופרים [קצא ע"א, אות ה]. אבל יתר הראשונים (תוספות [צח ע"א ד"ה הכא לא אפשר]; ריטב"א [צח ע"א ד"ה התם אפשר הכא לא אפשר, עמ' תתעה]; רשב"א [צח ע"א ד"ה התם איפשר הכא לא איפשר, עמ' תריד] ועוד) הבינו שהבעיה הלכתית, וכפי שאסור לגלות את הספר כך אין לפרוס עליו מפה.
- 5 ושמא לפנינו ברייתא בבבלי שנוסחה *ad hoc* בסוגייתנו כדי לשמש מקור לרעיון שלפיו אין שום היתר להפוך את הספר וכאנטיזמה רטורית למסקנת הסוגיא.